

Květen 1945 ve světle městské kroniky

Rázný spád dostaly události 3. května. „Pět minut před patnáctou hodinou zazvonil na městském úřadě v Jilemnici telefon.“ Ten zvedl městský úředník František Marek a u druhého aparátu byl přítomen i Jaromír Horáček, zapsatel městské kroniky. Ze zmatečného rozhovoru vyplývá, že Okresní úřad v Semilech je po provedeném převratu v rukou národního výboru. Jeho anonymní zástupce nařídil: „Národní výbor v Jilemnici nechť převezme do svých rukou správu!“ Předsedou NV měl být (dle zprávy ze Semil) Josef Kubánek. Když ho městský tajemník s Jaromírem Horáčkem vyhledali, byl už informován, ale rozhodl se raději vyčkávat. Jilemnická nemocnice byla totiž v té době obsazena SS lazaretem, v němž pobývalo množství dobře ozbrojených nacistických vojáků, kteří představovali nemalé nebezpečí. Nelehkou situaci popisuje kronikář takto: „V našem městě však nutil k zvýšené opatrnosti nejen SS lazaret, kde byli vojáci ozbrojeni, ale i přílišná blízkost protektorátních hranic. Celní rampy v Hrabáčově měly ozbrojenou osádku finančníků a byly vzdáleny pouhou čtvrt hodinu od středu města. Pár kroků odtud za Jizerkou byl Donátův nacistický závod, kde vyráběli součástky zbraní ‚V1‘ a ‚V2‘. V Dolních Štěpanicích byli němečtí četníci. Do Vrchlabí (kde byl organizován dobře vyzbrojený tzv. Volkssturm – tedy lidová útočná jednotka, pozn. autora) jsou pouhé dvě hodiny pěší chůze. Stanice lokální dráhy Poniklá, Hradsko, Jablonec nad Jizerou, Rokytnice byly v nacistických rukou. Rokytnice sama měla 6000 německých obyvatel. Horní Branná navazovala na

zabranou Dolní Brannou, Martinice jsou dvacet minut od zabrané Zálesní Lhoty...“ Přesto již tou dobou jilemnická pošta předávala informace povstalcům a zároveň úmyslně komplikovala informační spojení Němcům. Městem se pohybovaly pěší i cyklistické hlídky SS, sledující situaci.

Před radnicí se začaly tvořit hloučky lidí a na radnici se zatím sešla městská rada, ale také „různí jiní lidé“. Ve vznikajícím zmatku se ozývaly další skupiny lidí, které měly zájem o obsazení revolučního NV. Nejasnostem učinil přítrž štábní kapitán Vlaslav Emr, který přijel ze Semil a dostavil se v československé vojenské uniformě: „My vojáci bereme věci do svých rukou.“ V uniformě přišel i škpt. Antonín Volf, později i nadporučík Antonín Spanilý a dva dny nato i major Zdeněk Líkař. Emr rozhodl o likvidaci nebezpečí spočívajícího v SS lazaretu, kde však nebyli jen Němci, ale i Estonci, Litevci, Chorvati, Rumuni aj.

Krönika dále hovoří takto: „Vyjednávat šel škpt. Antonín Volf a dva další občané. Shluklo se kolem nich asi 100 lidí, kteří je doprovázeli k nemocnici. Šlo též o to, aby esesáci, kteří chodili po městě, nevyzradili v lazaretu, co se ve městě děje. Proto naši lidé asi čtyři nebo pět, kteří se vraceli k lazaretu, zajistili v dívčí škole /288. Několik jich také odzbrojili ve městě.“ Skupina poté pokračovala až k SS lazaretu. V tomto momentě bychom si také měli uvědomit, že ve městě byla zdravotnická zařízení rozdělena – zvlášť pro Němce a zvlášť pro Čechy. Němci zabrali původní českou nemocnici a ta se tedy musela přestěhovat. „Na počátku března byla naše civilní nemoc-

Květen 1945 na jilemnickém náměstí

Archiv KMJ

nice ještě v budově hospodářské školy (dnes budova polikliniky, pozn. autora), ale po velikonocích se musela s urychlením vystěhovat do budovy nové tkalcovské školy..., vojáci v hospodářské škole ještě nebyli. Toho využili někteří z našich lidí, vešli dovnitř a sledovali odtamtud, co se v lazaretu děje.“ Měli tedy v případě ohrožení vyjednávajících střilet. Po napjatém vyjednávání Volf dosáhl částečného úspěchu. Nacisté totiž byli ochotni vydat část svých zbraní, ale vzdát se nechtěli. Než ovšem k samotnému předání zbraní došlo, vyhrnuli se z hlavního vchodu nemocniční budovy příslušníci jednotek SS, ozbrojení samopaly a ručními granáty. Vyzvali dav k rozchodu a pohrozili, že pokud tak neučiní, začnou střilet. Delegaci prohlásili za zajatou. „Dav se rozcházel, ale ne

daleko, a vyčkával, co se bude dít. Zatím však Antonín Volf vyjednával dál a posléze přivezl 22 pušek, 13 ručních granátů, z nichž některé byly zneškodněné, 5 pistolí, 3 pancéřové pěsti, jedna z nich už byla vystřelena, a 2 bedničky munice.“ Bylo také podepsáno toto prohlášení: „Místní velitel národní správy v Jilemnici ručí až do příchodu spojenců do města za bezpečnost všech nemocných a veškeré posádky polního lazaretu v Jilemnici. Dr. Jäckel, SS Obersturmbannführer a vedoucí lékař, Škpt. Volf“

Nebezpečí z lazaretu tedy zcela nepominulo. Na náměstí se však shlukovalo stále více lidí. Ukořistěné zbraně začali velitelé přidělovat vznikajícím četám bývalých vojáků i dobrovolníků. Špatně ozbrojená skupina asi 50 lidí, v jejímž čele byl nadporučík četnictva Oldřich

JENDA
HANUS

Švorc, praporčík Karel Kratěna a policejní strážník Alois Lábek, se vydala k německé celnici v Hrabačově a zastavila se nedaleko od celních ramp, u budovy Kampeličky (dnes toto místo připomíná už jen památník). Zde došlo k nešťastné události: „Četníci šli vyjednávat, ale německá stráž odmítla vydat zbraně. Mladý, veselý, trochu lehkovážný komíník Jan Hanuš vyšvihl se na plot u Kampeličky a hodil ruční granát, který však nevybuchl. Namířil pistoli a vystřelil. Stráž, která se kryla velmi dobře za tarasem k Valteřicím, opětovně palbu. Hanuš dostal ránu do hlavy poblíž spánku, druhou do srdeční aorty a třetí do břicha.“ Byl na místě mrtev. Revoluční nálada rázem poklesla a lidé si opět uvědomovali, v jakém jsou nebezpečí. Navíc stráž celnice ihned telefonovala do Vrchlabí pro Volkssturmu.

Na náměstí stálo v té době asi 300 lidí. Začaly se formovat vojenské jednotky z těch, kteří se dostavili na rozhlasovou výzvu. Zbraní bylo stále zoufale málo. Na určená místa odcházely stráže asi po deseti převážně mladých chlapcích. Dvě čety byly vyslány na hrabačovskou silnici. Od Vrchlabí se blížil Volkssturm, a to i přesto, že se mu postavili obyvatelé Valteřic a Horní Branné. Po příjezdu Volkssturmu do Hrabačova došlo k další nešťastné události: „Naši se snažili narychlo uzavřít zábranu před rozcestím na křižovatce. Výzbroj však neměli téměř žádnou. Volkssturm vyskáká z auta a začali střílet do vzduchu. Shluk českých lidí prchal do nejbližšího domku truhláře Nykla na rozcestí a přivřeli za sebou dveře. Německý četník, který později tvrdil, že nemířil a nechtěl nikoho zabít, vypálil proti dveřím ránu, která proletěla a zabila starou paní Annu Havlíčkovou. Padla druhá oběť.“

Příslušníkům Volkssturmu již nestálo nic v cestě, a tak mohli za soumraku zahájit útok na Jilemnici. Přepadali domy, zatýkali rukojmí. Naše strana palbu opětovně. Situace byla velmi vážná. Útočníci zvolna postupovali, jejich střelám padl za oběť truhlářský učeň Jiří Šlechta. Zajato bylo kolem 30 mužů, hrozila jim poprava. Za sněhové plískanice dosáhli Němci křižovatky Valdštejnské a Dolení ulice. Zde se rozdělili podle ulic do dvou proudů, odpor jilemnických však zesílil. Rada občanů prokázala opravdovou statečnost.

Mezitím škpt. Emr opět vyjednával, ale situace byla velmi obtížná, protože Jilemnicko spolu se Semilskem zůstávalo v povstání zatím dosti osamocené.

Po půlnoci, tedy již 4. května, přijelo do města asi devět dobře vyzbrojených partyzánů v čele s mužem, který se představil jako hrabě Kolovrat a prohlásil se za zmocněnce cizí spojenecké agentury. Ten zahájil spolu s Emrem různé vyjednávání s Gieslerem a se zástupci lazaretu. Všichni se pak vydali k hostinci U Labutě, kam šli s bílým osvětlovaným praporem a volali: „Nestřílet, vyjednává se!“ Zde se sešli s velitelem Volkssturmu a poté se přesunuli na radnici. Tam dorazil také bývalý semilský německý hejtman Jessenski, který přivezl pokyny nové protektorátní vlády. Díky těmto okolnostem se podařilo sjednat v Jilemnici příměří. Palba utichla ve 2 hodiny a 15 minut. I přesto byla situace ve městě nejistá a autor kroniky ji popisuje takto: „Nebylo divu, že se v těchto nebezpečných chvílích vytratili všichni kandidáti na členství v národním výboru i bývalá městská rada.“ Příměří naštěstí nebylo porušeno a k obnovení bojů nedošlo. Tady se bohužel musíme zastavit u další poznámky: „Když však bylo

JIRÍ ŠLECHTA

Květen 1945 na jilemnickém náměstí

Archiv KMJ

Archiv KMJ

jen trochu po nebezpečí, vylézali z pelechů najednou „hrdinové“, kteří se ničeho nezúčastnili, a přečkali nebezpečí v peřinách. Posmívali se těm, kteří v noci prchali.“ Dle dohodnutých podmínek na obou stranách a situace se skutečně uklidnila. Ovšem ne na dlouho.

Do města totiž dorazila zpráva, že Studentem projíždí ozbrojená kolona SS, jejíž vojáci střílejí po každém, kdo se objeví venku u silnice. Byla to reakce na to, že zahradník Bartoš po Němcích u studeneckého zámku vystřelil. Několik lidí bylo zabito. Obyvatelé Jilemnice proto opět prchali z města do lesů. Před jedenáctou hodinou se městem neslo toto rozhlasové hlášení: „Občané, odejděte všichni ihned do svých domovů.

Uzavřete okna a v klidu očekávejte příští události. Od Studence se blíží pancéřové jednotky SS!“ Těsně po hlášení vjela na náměstí tři auta s německými vojáky s kulomety. Ti zalehli do nároží náměstí a připravili se ke střelbě. Náměstí bylo ale naprosto vylidněné. Velitel skupiny se před radnicí setkal se škt. Emrem, npor. Spanilým a s úředníkem Františkem Markem. Emr německého velitele zavedl do strážnice (v budově radnice) a poté se vydali do lazaretu. Po návratu žádal německý velitel, aby byly lazaretu navraceny zbraně, Emr však pohrozil, že v tom případě neručí za akce partyzánů. Přesto zástupci Čechů část zbraní lazaretu navrátili. A protože byl ve městě jinak klid, odpoledne dvě německá auta odjela. Posádka třetího vozu však ve městě

zůstala a prohlížela chodce, zda u sebe nemají zbraně.

5. května dorazila do Jilemnice rozhlasová zpráva o Pražském povstání. Studentky gymnázia přišly s nápadem sbírkou pro pozůstalou matku Jiřího Šlechty a za tři dny se vybralo 65 000 K. Studenti také vytvořili studentskou legii a dali se k dispozici vojenskému velitelství. Téhož dne byl vytvořen revoluční národní výbor v čele s Josefem Víkem.

6. května, po vyjednávání, už vystrašený hejtman Giesler povolil Čechům, aby si dělali, co chtějí. Došlo tak k vytvoření revolučního okresního národního výboru, jehož předseda Josef Zeman v 10 hodin dopoledne (po zaznění fanfár z opery Libuše) promluvil na náměstí k jilemnickým občanům a vzpomněl šesti let národního utrpení. Po projevu se hrála státní hymna. Velitel lazaretu Jäckel stále zesiloval posádku. Městem projížděly ozbrojené německé jednotky, ale neodvážily se zasáhnout, a to především díky pokynům armádního velení, ale také z důvodů zásobovacích a spojovacích. V neděli 6. května se také konal pohřeb Jana Hanuše a Jiřího Šlechty a při této příležitosti se shromáždilo velké množství lidí.

7. května docházelo k značnému pohybu německých jednotek i civilistů, kteří se snažili prchat především na západ či do německých obcí. Pozdě odpoledne se podařilo zadržet a odzbrojit menší německé oddíly. Silnější oddíly však stále ještě neustupovaly.

8. května došlo k jasnému obratu, totiž k ochotě Němců jednat o kapitulaci: „K jednání o kapitulaci se dostavil do hornobranského zámku vrchlabský landrát Semann a přijal jej předseda ONV Josef Zeman. Při vyjednávání bylo uloženo firmě Donát v Hrabáčově a lazaretu

SS, aby předaly zbraně v Jilemnici, vrchlabský Volkssturm je odevzdá v branském zámku.“ Po ukončení jednání se zástupci obou stran vydali do Vrchlabí, kde došlo k jeho předání do českých rukou. V jilemnickém lazaretu vojáci opět odmítli odevzdat zbraně, ale následující den uprchli i s nimi na nákladních autech. Dle doslechu byli odzbrojeni v neďalekém Železném Brodě.

8. května Německo bezpodmínečně kapitulovalo, ale právě v tento den došlo k prudkému boji ve Mříčné, poblíž rozcestí ke Kruhu. Dvě nákladní auta, osobní automobil a motorka partyzánů (celkem 56 osob) se zde střetly s německou kolonou (nákladní automobily, autobusy a motorka). Němci zaútočili první, a to střelbou z prvního vozu kolony. Byli však nakonec (i za pomoci kulometu a ručních granátů) poraženi. Boj trval asi tři čtvrtě hodiny. „Když padl velitel, počali se Němci vzdávat. Padlo jich celkem 62 a 325 bylo zajatých.“ Ztráty byly ovšem i na druhé straně – 6 mrtvých a 16 zraněných.

Večer tohoto dne se Němci v Jilemnici začali vzdávat, a to v autobusech Červeného kříže na sokolském hřišti a další také v Dolení ulici. Pak začaly být všechny projíždějící německé jednotky podle nařízení místního vojenského velitelství, dirigovány směrem k sokolskému hřišti, kde byly odzbrojovány. I tady kronikář poznamenává: „Tak na příklad na cvičišť desítky a snad i stovky aut s nepřátelskými vojáky přijely, ale zanedlouho málokteré bylo schopno pohybu, poněvadž mnoho součástek z aut zmizelo.“

9. května v neďalekých Martinicích odzbrojili čeští vojáci dva německé obrněné vlaky. Jejich posádka byla zvláštním osobním vlakem převezena do Staré Paky. „Vlaky čítaly 40 vagonů, byly

vyzbrojeny protiletectkými děly, kulometry a jinými zbraněmi. Poněvadž v Martinicích by překážely, byl jeden vlak převezen do Jilemnice a jeho výzbroje použito pro naše jednotky. V noci však se Němci pokusili jilemnického vlaku zmocnit, ale byli odrazeni palbou strážů.“ V těchto i následujících dnech docházelo k značnému počtu sebevražd Němců, kteří už po prohrané válce neviděli jiné východisko. Například 10. května okresní hejtmán Otto Brass zastřelil dvě německé vdovy. Pro sebe už neměl náboj, a tak vypil láhev rumu a „prázdnou lahev se tloukl do hlavy“. 11. května se v lese Žlábků zastřelil major letectva Georg Kunze. V kronice se dočítáme o mnoha dalších případech.

Jaromír Horáček: Sedmé jaro
(jedna ze vzpomínek, kterým
v podhůří i u nás bude letos 60 let...)

Březovou alejí
snad ještě raději
než tenkrát dávno za válečných let
silnicí k Valentově hájence
zatoulal bych se hned

Bylo i veselo za Starým hřbitovem
Šlo s námi mládí!
Šel Vláďa Krčan
Šel Milda Adamec
a tak smích
co chvíli rozlehl se po lesích
I po lukách nad potokem Čermačkou
kde jak vystřelená torpéda
míhaly se rybky pod hladinou
s nálety bílých váček nad krajinou
v níž důvěrně si připíjely na zdraví
devětsily blatouchy a poměňky
u Valentovy hájenky

10. května v časných ranních hodinách dorazili do města Jilemnice první Rusové a další přijížděli v průběhu dne. Lidé je nadšeně vítali. Jen málokdo tehdy tušil, že čerstvě nabytá svoboda nebude mít dlouhého trvání.

I v Jilemnici tedy žili hrdinové, kteří si zaslouží naši úctu. Byli to mnohdy obyčejní lidé, kteří chtěli žít v míru, svobodě. Dokázali nasadit své životy. Buďme jim za to vděční. A pokud minulý režim oslavy zprofanoval, je naší povinností, abychom jim vrátili původní obsah, pietu i důstojnost. A snad nemusím opakovat, že národ, který svou minulost nezná a neváží si jí, nemá právo ani na budoucnost.

Ondřej Luštinec

Sedm jar jsme žili nadějemi
pod horami zabranými „na čáře“
a jak město Hameln kdysi krysaře
čekali jsme čas co očistí tu zemi

Přišlo sedmé jaro byl třetí den máje
chlapci s Jiřím rozběhli se k hranici
beze zbraně
jen Jan – první z kraje
sevrhel pistoli v své pravici
než houf salva zastavila v běhu
V srdci hněv a vyděšenou něhu
klekli u dvou padlých – vázl krok

Vzpomínka se vrací rok co rok
Šedesát let vzpomínek na kamarády
co měli tu mladou odvahu
že nechtěli čekat na Prahu
až postaví hrdé barikády

Ty statečné připomíná bez ustání
pomníček pod hrabačovskou strání

Jací tedy jsme?

Stalo se módou mluvit o české přizpůsobivosti za okupace. Platí to i o našem ročníku? Každá generalizace je ošidná, ale soudím, že byla až úctyhodná řada projevů statečnosti.

Myslím na Honzu Horáčka z Roztok, co unikl z protektorátu a mladičsky se s východní frontou probíjoval domů. A dodejme, že v mnohém směru zklamán, což jsme plně chápali až s odstupem.

Vzpomínám na obětavé sestry Jebavé i s rodiči, kteří za cenu těžkého rizika ukrývali pod vlastní střechou skupiny partyzánů a odbojářů. Starší Naďa plnila roli spojky se zajateckými tábory. Též na mlynářskou rodinu Vládi Lukeše pro její nezištnou pomoc celému okolí i se strážnickými partyzány. Na sextány jilemnického gymnázia pobouřené fašistickým diktátem, který s kuráží a rizikem zesměšňovali. Prohlížím zpravodajské materiály Vaška Mečře z kontaktů se skupinou Mamut, vidím celou stovku mladých, které jsme svolali hned 3. května. Burzy v Jeriovsku k založení Studentské legie na pomoc povstání, či jak jsme svůj protest vyjadřovali už v totálním nasazení...

Místo málo vypovídajícího výčtu jsme požádali Mildu Adamce, účastníka bojového střetnutí v Hrabačově dne 3. května 1945:

„Když otce zatkli a věznili do konce války, vykázali nás z nádražního bytu. Nebylo ani čím topit. Pomohli p. Franc a Dolejš, nádražáci. Díky jim jsem v noci 3. 5. odvážel vozík erárního uhlí. Na náměstí naši lidé odzbrojovali německého četníka. Začala revoluce. Nechal jsem všeho a běžel na radnici, kde byl

štáb vedený štábním kapitánem Emrem. Ale nebyly zbraně. Skupiny hlídkující na vstupech do města až na malé výjimky neměly střelné zbraně.

Na radnici hlásil český topič z lazaretu SS, že ví, kde je esesáci ukryli. Velitelé váhali, Němci už měli zprávy o povstání. K nemocnici se rozběhla jen skupina mladých. Tam nás však přivítaly z oken kulometry a samopaly.

Kdosi vzpomněl, že pod hrabačovskou křižovatkou na bělidle je středisko „volksturm“, tam budou i zbraně.

Běželi jsme ve dvou skupinách, po silnici a při Kozinci nad Jilemkou. Poblíž rampy nás zastavil výstřel. K bělidlu utíkal Němec s puškou. Vedle mě stál pan Hrubý s pistolí. „Střelte!“ vybízel jsem ho. Ale v pistoli léta neužívané se náboj vzpříčil. Pak už bylo pozdě. Ze silnice došla zpráva, že padl Jan Hanuš. Bez možnosti opětovat prudkou palbu „soukmenovců“ jsme se stahovali k městu, Němci se odvážili postoupit až k budouvě okresu, ale ze stráně od Lachmanů je zastavila naše stráž v čele se střelajícím p. Jindřiškem, utečencem z pohraničí, který měl pušku.

Po půlnoci došla na radnici zpráva, že za ústupu padl i mladý Jirka Šlechta, ležel v chaloupce pod lomem. Na výzvu jsem se přihlásil, že ho odvezu na ručním vozíku, přidal se Jirka Kobrů. Byla tma a mlha, ale dobře nám nebylo.

Jiří měl několik ran ze samopalu, na prsa mu padla jeho těžká světlá hlava.

Pohřební průvod měl demonstrační ráz, mezi zástupy účastníků provokativně projížděli ujíždějící SS. Samopaly mířili na průvod a smáli se...

Jaromír Horáček

JIRKA ŠLECHTA